

PORODIČNE ULOGE I MOGUĆNOSTI USMERAVANJA PORODIČNOG SISTEMA NA TRADICIONALNE OBRASCE ŽIVLJENJA

Sladana Dragišić-Labaš

Institut za neuropsihijatrijske bolesti
»Dr Laza Lazarević«

Teorijski okvir sistemske porodične terapije čine saznanja iz različitih nauka – socijalne psihijatrije, antropologije, biologije, sociologije, kibernetike, neuropsihologije. Teorije o ulogama (moć, hijerarhija), koje su preuzete iz sociologije i socijalne psihologije (Parsons, Merton, Bales, Linton, Mead) veoma su značajne za razvoj porodične terapije, sa jedne strane, ali sa druge mogu da usmere porodični sistem na tradicionalne obrasce življenja.

Jedan broj savremenih socioloških shvatanja porodice sadrži u svojoj osnovi antropologizam. Nemački antropolog i sociolog Schelsky zalaže se za održavanje »dvostrukog morala« kao pozitivnog i »prirodnog«, obzirom na postojanje dva različita pola. Da bi porodica održala stabilnost pred nletima industrijalizacije i urbanizacije, Schelsky preporučuje povratak na ranije autoritarno ustrojstvo, u kome je muškarac (otac) dominantna i neprikosnovena figura, dok žena (majka) treba da se posveti dužnostima koje su u prirodi njenog pola, tj. odgajanju dece (3, 4).

Parsons određuje strukturu porodice (oslanjajući se na eksperimentalna istraživanja o strukturi malih grupa Balesa R.) na osnovu bioloških kriterijuma. U nuklearnoj poro-

Kratak sadržaj: U radu su izložena savremena sociološka shvatanja porodice, tj. porodičnih uloga i funkcija Parsonsa i Šelskog. Ova shvatanja u svojoj osnovi sadrže antropologizam. U porodičnoj terapiji prihvaćen koncept uloga iz sociologije i socijalne psihologije može da utiče na stav da se tradicionalna podela uloga smatra funkcionalnom u odnosu na poremećene uloge povede savremena porodica ka tradicionalnim obrascima življenja. Porodični terapeuti sistemske orijentacije definišu funkcionalnu porodicu u skladu sa konceptom savremene porodice. Zajednička procena uloga i dogovor između porodice i terapeuta biće korisni u prevenciji kako vraćanja na tradicionalnu raspodelu uloga, tako i na insistiranju na egalitarnoj raspodeli uloga.

Ključne reči: porodične uloge, tradicionalna podela uloga, egalitarna podela uloga, dogovor terapeuta i porodice.

dici po ovom autoru postoje dve dimenzije strukturisanja (koje su prisutne i kod malih grupa) hijerarhijska, koja se uspostavlja s obzirom na generacije – roditelji, deca, i funkcionalna s obzirom na različite funkcije polova. Muškarac u nuklearnoj porodici preuzima instrumentalnu ulogu »hranitelja«, a žena ekspresivnu ulogu organizatora i emocionalnog stabilizatora porodice.

Nuklearna porodica ima univerzalne funkcije: socijalizacija deteta, uspostavljanje emocionalne ravnoteže i stabilnost članova porodice. Nuklearnu porodicu Parsons smatra univerzalnom i odgovarajućom ljudskoj prirodi. U takvoj porodici postoji hijerarhijska struktura odnosa i funkcionalna specijalizacija uloga zasnovana na polnoj pripadnosti. Na ovaj način se opravdava diskriminacija polova u okviru savremene nuklearne porodice (1, 2).

Parsons ističe da uloge u porodici, kao i uloge u društvu određuje biološki status supružnika. Iako je Parsons pokušao da uloge muškarca i žene u porodici prikaže kao jednake u pogledu moći, njegov sledbenik Celdić je na osnovu ispitivanja empirijskog materijala i studija koje je Parsons objavio priznao postojanje nejednake ras-

podele autoriteta između polova i hijerarhijski odnos između supružnika(15).

Uloge u porodici su se menjale, zavisno od društvenog i istorijskog konteksta i bile su različite u tradicionalnoj, patrijarhalnoj i danas savremenoj porodici. U tradicionalnoj porodici podela uloga se vršila prema polu i uzrastu, u patrijarhalnoj otac je imao najvažniju ulogu, tj. ekonomsku (zaposlenost muškarca i materijalno obezbeđivanje porodice) i ulogu u održavanju veza sa spoljnim svetom (uspostavljanje socijalnih kontakata od strane muškarca, a ostajanje žena u kući), dok bi u savremenoj porodici podela uloga trebala da bude egalitarna, tj. u skladu sa ličnim sposobnostima i sklonostima (17, 20).

Procesi koji su doveli do preobražaja porodice u našem društvu i kretanja od tradicionalne ka savremenoj porodici su sledeći: prevazilaženje nasleđene ekonomske autarkičnosti i društvene izolovanosti porodice i njeno otvaranje, da bi se uspostavili polifunkcionalni odnosi sa društvom; pojedinac se oslobađa zavisnosti od porodice i okreće društvenim aktivnostima, ali ne na uštrb porodičnog zajedništva; prevladavanje odnosa krute autarkičnosti i odnosa nejednakosti koji se ispoljava kroz postojanje predređenih porodičnih položaja i uloga (22).

Savremena porodica se danas suočava sa dva mita. Jedan se odnosi na idiličnu, patrijarhalnu, višegeneracijsku porodicu, a drugi na nuklearnu porodicu u kojoj je vraćena »dobro organizovana« tradicionalna raspodela uloga.(6) Savremenu porodicu sociolozi danas shvataju kao porodicu u kojoj postoji afirmacija zajedništva i individualnosti, odnosa ljubavi i solidarnosti, otvorene i jasne komunikacije između bračnih partnera, podele uloga na osnovu sposobnosti, dogovora i sklonosti članova porodice (22). Stavovi nekih porodičnih terapeuta sistemske orijentacije o funkcionalnoj porodici, odgovaraju modelu savreme-

ne porodice (Palazzoly, Cechin, Boscolo, Pratta, Hofman, Tomm, Minuchin, Penn, Haley, Madanes). Porodični terapeuti sistemske orijentacije slažu se u sledećem – da funkcionalnu porodicu čine: jaka, ravnopravna roditeljska koalicija; otvorena, jasna, topla, direktna komunikacija; uvažavanje individualnosti i privatnosti; fleksibilna kontrola (dogovor između roditelja i dece); otvoren stav prema ljudima i stav poverenja; poštovanje zajedništva i različitosti... (12, 13, 14, 21).

želimo da istaknemo shvatanje porodičnog terapeuta Carl-a Whitaker-a u njegovoj simboličko-iskustvenoj teoriji da zdrave porodice imaju kapacitet da se odupru pritiscima dominantne kulture muškarca. Whitaker naglašava da majka može da se posveti profesiji i karijeri, a otac aktivnom roditeljstvu. Funkcionalna porodica po ovom autoru ima aktivan odnos prema proširivanju funkcija (uloga članova porodice) (6).

Simboličko-iskustveni model insistira na fleksibilnosti polnih uloga. Porodični terapeut O'Neill ističe da su dobri partnerski odnosi veoma značajan faktor funkcionalne porodice. Bračni partneri po ovom autoru treba da unapređuju svoje odnose i grade tzv.otvoreni brak u kome su partneri ličnosti, koje imaju zajednički cilj, kompromis zasnivaju na saradnji, sigurnost traže kroz razvijanje poverenja i otvoreno i iskreno se sporazumevaju (5).

Sociolog porodice Milić A. takođe ističe značajnost dobrih bračnih odnosa, naročito otvorene i jasne komunikacije u braku, kao jedan od faktora prelaska iz tradicionalne u savremeni tip porodice.

U istraživanju transformacije porodice u Jugoslaviji, Milić A. dolazi do podataka o promenama u partnerskoj komunikaciji.

Bračni partneri iz uzorka (koji je činilo 117 porodica) nalazili su se u fazi prelaska sa tradicionalnih oblika i sadržaja komuni-

ranja na savremene. Primećene su znatno veće promene u intenzitetu komuniciranja, nego u sadržaju.

Promene su u većem broju bile zastupljene kod bračnih partnera višeg obrazovanja, nego nižeg, što govori da je u većem broju porodica zastupljena komunikacija koja odgovara tradicionalnom tipu. Promene u komunikaciji između supružnika u intenzitetu, a naročito u sadržaju, koji bi se odnosio, kako na održavanje domaćinstva, nabavke i vaspitanja dece, zbivanja u okolini, širem okruženju i društvu, do razgovora o intimnim odnosima, značile bi veliki korak ka prelasku u savremen tip porodice, tj. promene porodičnih uloga od tradicionalnih ka egalitarnim (16).

Promena uloga se smatra važnim pokazateljem promena tipa porodice od tradicionalne ka savremenoj, što je trend kretanja porodica poslednjih godina u našem društvu. Funkcionisanje porodice zavisi delom i od prilagođenosti porodice društvenim promenama i kretanjima.

U porodičnoj terapiji alkoholizma radi se na novoj raspodeli uloga, koje su tokom razvoja alkoholizma postale loše raspoređene. Alkoholikar uloge ne izvršava, dopušta da ih preuzimaju drugi članovi porodice, naročito supruga. U alkoholičarskoj porodici dolazi do zamene uloga, što je jedan od značajnih pokazatelja poremećaja porodičnog sistema (19, 11, 18).

Istraživanja pokazuju da alkoholičar zanemaruje domaćinsku ulogu i prepušta je supruzi. U terapijskom radu porodični terapeuti izuzetno vode računa o funkcionalnoj raspodeli porodičnih uloga i njihovom adekvatnom izvršavanju od strane svakog člana porodice (8, 10).

Porodični terapeuti u radu sa porodicama (alkoholičarskim i drugim) trebalo bi da vode računa »u kom smeru« porodicu vode i koji joj model funkcionisanja predlažu.

Ima se utisak da u praksi porodične terapije pravilna raspodela porodičnih uloga zavisi od teorijske orijentacije terapeuta. Postoji opasnost da se orijentacija ka nuklearnoj porodici sa tradicionalnom raspodelom uloga, nametne porodici, koja je već uspostavila neke druge obrasce življenja tj. raspodelu uloga, ili suprotno, kod porodice koja živi po tradicionalnim obrascima, insistira na egalitarnoj raspodeli.

Do zaključka šta je to funkcionalno (dobro, odgovarajuće i prihvatljivo) za jednu porodicu, trebalo bi da zajedno dođu članovi porodice i terapeut.

Na primer, ako je u jednoj porodici supruga ta koja zarađuje, ili je »preuzela« ulogu domaćina, ne treba takvu porodicu shvatiti kao disfunkcionalnu, već kao način življenja jedne porodice, koja bi se pre mogla nazvati savremenom, u kojoj se raspodela vrši prema sposobnostima pojedinih članova. S druge strane ukoliko članovi porodice smatraju da raspodela treba da bude na osnovu polne diferencijacije i ako se oni u takvim ulogama dobro snalaze i funkcionišu, terapeuti mogu da predlože, ali ne da insistiraju na uvođenju savremenih obrazaca življenja.

Ipak moramo da naglasimo da tradicionalnu podelu uloga ne treba smatrati isključivo funkcionalnom u odnosu na poremećene uloge.

Porodični terapeuti bi trebalo da porodicu usmeravaju ka podeli uloga koje su u skladu sa konceptom savremene porodice, prema sklonostima i sposobnostima, a ne polnoj diferencijaciji.

Mogućnosti da se ovaj cilj ostvari su verovatno različite kod različitih porodica i zavise od zajedničke procene porodice i terapeuta. Ovakva orijentacija bi svakako bila prevencija u porodičnoj terapiji usmeravanja porodice isključivo na stereotipne obrasce življenja, određene polom, koji sužavaju repertoar drugačijih funkcionalnih oblika porodičnog življenja.

THE CONCEPT OF ROLES IN FAMILY THERAPY AND THE POSSIBILITY OF TURNING BACK TO TRADITIONAL LIVING FORMS

Sladana Dragišić-Labaš

Institute of neuropsychiatric diseases
»Dr Laza Lazarević« Belgrade

The theoretical frame of systematic family therapy consists of knowledge from different parts of science – the social – the social psychiatry, antropology, biology, sociology, neurological, psychology.

The theories about roles (power, hierarchy) which are taken from sociology and the social psychology (Parsons, Merton, Bales, Linton, Mead) are very important for the development of family therapy, on one hand, and they may become a danger for turning back of the family to the traditional living forms.

A number of nowadays social views of family have in its basis anthropological ideas.

Schelski, the German anthropologist and sociologist, speaks in favour of the maintenance of «double morals» as a positive and »natural« one, since there are two different sexes. In order that the family maintains stability in front of the clashes of industrialization and urbanization. Shelsky recommends turning back to the earlier authoritarian organization, in which the man (father) is the dominant and inviolable figure, while the woman (mother)

Summary: Contemporary sociological understanding of family are exposed in this article, precisely family roles and functions by Parsons and Schelsky. This understanding in their basis contain an antropological view. Concept of roles from sociology and psychology accepted in family therapy can make influence on the position traditional roles consider functional, compared to disturbed roles and lead contemporary family to traditional living forms. The system orientation family therapists define functional family in harmony with contemporary family concept. Mutual estimation of roles and agreement between family and therapist will be useful prevention in turning back to traditional distribution of roles, as well as, insisting on egalitarian roles distribution.

Key words: the family roles, the traditional distribution of roles, egalitarian roles distribution, the agreement between the therapist and family.

has to devote herself to the obligations which are in the nature of sex, i.e. upbringing the children.

Parsons determines the structure of the family (leaning on the experimental research of the structures of small groups by Bales R.) of the basis of biological criteria. The man in a nuclear family takes over the instrumental rôle of «the supporter», and the woman takes over the expressive role of an organizer and emotional of the family.

Prsons consider the nuclear family as a universal one and as the one which corresponds to the human nature, which has a hierarchial structure of relations and a functional specialization of roles. In this way, the discrimination of sexes within the nuclear family is justified.

Parsons emphasizes that roles within a family, as wel as the roles in a society, are determined by the biological status of the spouses. Even though Parsons had tried to show man;s and woman;s roles in a family as equal ones considering their powers, his follower Cedilch, on the basis of the empirical stady, admitted the existence of

unequal distribution of authorities between the sexes and a hierarchical relation between the spouses.

The roles in the family have changed according to the social and historical context, and are different in the traditional, patriarchal and today's modern family. In the traditional family, the distribution of roles have been made according to their sex and age, in the patriarchal family, the father used to have the most important role, i.e. the economic role and the role of maintaining contact with other people not included in the family, while in the today's family, the distribution of roles should be egalitarian, i.e. corresponding to personal abilities and inclinations.

The modern family is confronting with two myths today. One is the idyllic, patriarchal family of more generations, and the other is the nuclear family, where the «good organized» traditional distribution of roles have been reestablished.

The attitudes of family therapists with a system orientation of the functional family correspond to the modern family (Palazzoli Cechin, Boscolo, Pratta, Hofman, Tomm, Penn, Haley, Madanes...).

The family therapists with a system orientation agree on the following -that a functional family consists of : a strong, equal parent, coalition, an open, unambiguous, warm, direct communication, an appreciation of individualities and privacies, a flexible control (an agreement between the parents and children), an open attitude towards people and an attitude of trust, a respect of co-operation and dissimilarities...

We would like to point out the views of the family therapist Carl Whitaker in his symbolical-empirical theory that healthy families have the capacity to stand against the pressures of the dominant culture of man

Whitaker emphasizes that the mother can devote herself to her profession and career, and the father to upbringing actively. A functional family, according to this author, has an active relation towards widening the functions (roles of family members).

The symbolical-empirical model on a flexibility of sex roles.

The family therapist O'Neill stresses that good partners relations are a significant factors of the functional family. According to this author, the spouses must improve their relations and establish the so-called open marriage in which the partners are personalities, which have a mutual aim, who make compromises based on co-operation, speak for security through developing confidence and who come to an understanding openly and candidly.

The family sociologist Milich A. Also emphasizes the significance of good marital relations, with open and unambiguous communication within the marriage, especially, as one of the factors for transforming from the traditional to the modern type of family.

In his research on the transformation of the family, in Yugoslavia, Milich A. Came to some data about the changes within the partners; communication.

Spouses from a sample (which included 117 families), were in a phase of transforming from the traditional forms and contents of communication to modern. Considerably bigger changes in the intensity of communications than within the contents have been found.

Greater alterations have been found among spouses, who were college graduates, which shows that the traditional type of communication exists among a greater number of families. Alterations in communication between the spouses regarding

the intensity, and especially regarding its contents such as the housework, the upbringing of the children, the events in the surroundings, wider environment and society and conversations about intimate relations, would mean a great step towards a transformation to a modern type of family, i.e. towards alterations of family roles from the traditional ones to egalitarian.

In the family therapy of alcoholism, a new distribution of roles is made in cases where roles have become badly arranged during the development of alcoholism. The alcoholic does not carry out his roles, he lets them be taken over by members of the family, especially his wife. There comes to an exchange of roles in an alcoholic family, which is one of the most significant indicators of a disarrangement of a family system.

The research has shown that an alcoholic neglects his householder's role and leaves it to his wife. During therapy work the family therapist takes care of a proper distribution of family roles very much and of its adequate execution by every member of the family.

The family therapists must take care of «the direction» where they lead the family when working with families (the alcoholic ones as well as others). They also must take care which model of functioning they recommend.

It seems that a proper distribution of family roles depends on the theoretical orientation of the therapist. There is a danger of imposing an orientation towards a nuclear family with a traditional distribution of roles on a family which has already established some other forms of living i.e. dis-

tribution of roles, or oppositely, to insist upon an egalitarian distribution in a family which lives according to traditional forms.

The members of a family, together with the therapist should come to conclusions about what is functional (good, appropriate and acceptable) for the family.

If the wife is one who earns living in a family, or if she has «taken over» the role of the householder, such a family should not be treated negatively as a family which is not a functional one, but as a family which lives in such a way, and it could rather be called a modern one in which the distribution is carried on according to the abilities of the members. On the other hand, if the family members assume that the distribution has to be carried out according to the sex differentiation and if they manage well in such roles and function in such roles and such way, the therapists may suggest, but not insist upon introducing modern forms of living.

However, we must point out that the traditional form of roles should not be assumed as a functional one relating to the disarranged roles.

The family therapists should lead a family more towards such a distribution of roles, which are in accordance with the concept of the modern family, i.e. according to the inclinations and abilities, and not sex differentiation.

The possibilities of achieving this aim are probably different in different families and depend on the mutual valuation of the family and therapist, but in family therapy, at any rate, such orientation is a prevention from turning the family back to traditional forms of living.

Literatura

1. Parsons T. (1965) *Social Structure and Personality*, Free press, N.Y.
2. Parsons T., Bales R. (1955) *Family, Socialization and Interaction Process*, Routledge Kegan Paul, London.
3. Schelsky H. (1970) *Sociologie der Sexualität*, Rowohlt.
4. Schelsky H. (1955) *Wandlungen der Deutschen Familie. Die Aufgaben einer Familiensoziologie in Deutschland*, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart.
5. Goldner Vukov M. (1988) *Porodica u krizi*, Medicinska knjiga, Beograd, Zagreb.
6. Milojković M., Srna J., Mićović R. (1997) *Porodična terapija*, Centar za brak i porodicu, Beograd.
7. Volin S., Volin S. (1996) *Rezilijentna ličnost*, Prosveta, Nišpred, Beograd.
8. Popović D., Stanković Z., Mićović R., (1992) *Koncept porodičnih uloga u terapiji alkoholizma*, Psihijatrija danas, Institut za mentalno zdravlje, Br. 1–2, str. 61–65.
9. Erlih V. (1964) *Porodica u transformaciji*, Naprijed, Zagreb.
10. Ivanović M., Gačić B. (1981) *Alkoholizirajući brak savremeni pristup i tretman*, Alkoholizam, Br. 1–2 str.20, Beograd.
11. Hudolin V., (1989) *Ovisnost o alkoholu i drugi alkoholom izazvani poremećaji*, Psihijatrija, Beograd Zagreb.
12. Madanes C. (1982) *Strategic Family Therapy*, San Francisco, Jossey Bass.
13. Madanes C., Haley J. (1977) *Dimensions of family therapy*, *Journal of Nervous and Mental Disease*, No. 165, pg. 88–98.
14. Minuchin S. (1974) *Families and Family therapy*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
15. Milić A. (1979) *Antropologizam kao temeljna dimenzija savremenih shvatanja porodice*, *Zbornik Filozofskog fakulteta, Društvene nauke*, Br.12., str. 217–232, Beograd.
16. Milić A. (1970) *Promene u supružanskim komunikacijama i njihovi činioci*, *Sociološki pregled*, Br.2 3, str. 307–320, Beograd.
17. Milić A. (1988) *Rađanje moderne porodice*, *Zavod za udžbenike i nastavna sredstva*, Beograd.
18. Schweizer V., Besson J. (1999) *Alcoholism from the systemic viewpoint*, *Schweiz Rundsch Med Prax*, No. 88 (42), pg. 1715–1719.
19. Gačić B., Marković M. (1992) *Evaluacija porodičnih uloga u porodičnoj terapiji alkoholizma*, *Psihijatrija danas*, Br.1–2, str. 11–27.
20. Golubović Z. (1981) *Porodica kao ljudska zajednica alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja*, *Naprijed*, Zagreb.
21. Vukov M. (1994) *Putevi i stranputice porodice*, *GIP Kultura*, Beograd.
22. Milić A., Berković E., Petrović R. (1981) *Domaćinstvo, porodica i brak u Jugoslaviji*, *Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu*.